

Oslo

Helseetaten

Tilsyn med skadedyrbekjempelser i skoler og barnehager i Oslo

Samlerapport etter tilsynskampanje
2021/22

2 • Tilsyn med skadedyrbekjempelser i skoler og barnehager i Oslo

Foto: Alexas Fotos fra Pixabay

Design/layout: Oslo kommunes visuelle identitet

Arbeidsgruppe for tilsynskampanjen: Ann Kristin

Ødegaard, Lasse Elden, Marit Lillesveen,

Madeleine Nordlund og Ståle Grøthe

Ansvarlig: Ståle Grøthe

Innhold

1	Sammendrag.....	4
2	Bakgrunn	5
2.1	Formål med tilsynskampanjer.....	5
2.2	Skadedyrbekjempelser i barnehager og skoler	5
2.3	Om tilsynet	6
2.3.1	Regelverk	6
2.3.2	Gjennomføring	6
3	Funn og vurderinger	7
3.1	Avvik.....	9
3.1.1	Protokoller mangler relevante opplysninger og vurderinger	9
3.1.2	Substitusjonsprinsippet er ikke oppfylt	10
3.1.3	Nødvendig nabovarsling er ikke gitt	11
3.2	Anmerkninger	12
4	Bestiller kompetanse.....	12

Tilsyn med skadedyrbekjempelser i skoler og barnehager i Oslo

1 Sammendrag

Helseetaten og bydelene i Oslo kommune har gjennomført tilsynskampanje med skadedyrbekjempelser i skoler og barnehager i Oslo etter forskrift om skadedyrbekjempelse.

Hensikten med tilsynet var å få oversikt over skadedyrutfordringer og bekjempelser, hvilke midler og metoder som benyttes ved bekjempelse av skadedyr og om bekjempelsen utføres fagmessig korrekt og effektivt. Tilsynets formål er å bidra til forbedring samt å forhindre at bekjempelser av skadedyr i barnehager og skoler er til risiko for helse og miljø.

Denne samlerapporten oppsummerer til sammen 32 tilsyn med utvalgte bekjempelser i barnehager og skoler i Oslo i 2021. Utvalget av bekjempelser det er ført tilsyn med er hovedsakelig basert på risiko, men også på fordeling av ulike typer bekjempelser. Således vil ikke resultatene i denne rapporten være representativt for bekjempelser det ikke er ført tilsyn med.

Gjennom oppfølging og dialog med skadedyrvirksomhetene etter tilsynene oppleves det generelt et stort fokus på kvalitet og utvikling med hensyn på å ivareta substitusjonsprinsippet og særlig forsiktighet ved bekjempelser i skoler og barnehager.

Funn

Det ble avdekket avvik fra forskrift om skadedyrbekjempelse ved 26 av 32 bekjempelser.

Følgende avvik er avdekket:

- **Substitusjonsprinsippet er ikke fulgt.** Unødvendig bruk av gift og manglende fokus på og gjennomføring av forebyggende og fysiske tiltak (22 avvik).
- **Protokoller mangler relevante opplysninger og vurderinger.** Mest forekommende er manglende begrunnelse for valg av metode, manglende vurdering av fysiske og forebyggende tiltak og resultat, samt manglende begrunnelse for ikke å varsle/informere om bekjempelsen (20 avvik).
- **Nødvendig nabovarsling er ikke gitt.** Barnehagen har ikke mottatt nødvendig informasjon om bekjempelsen og manglende varsling der bekjempelse kan være en risiko for omgivelsene utenfor (16 avvik).

Alle bekjempelser er utført av godkjent skadedyrbekjemper.

Bestiller kompetanse

Vi ser at bekjempelsestiltak i mange tilfeller ikke står i forhold til utfordringen med skadedyr. Bestillere bør sette seg inn i skadedyrproblemet, bekjempelsestiltak og være kritisk til metoder

som innebærer bruk av gift og prioritere giftfrie metoder foran pris. Tilsynet avdekket et generelt forbedringspotensial i dialogen mellom skadedyrbekjemper, bestiller og skole/ barnehage. Skolen/ barnehagen har ofte ikke tilstrekkelig informasjon og tar ikke tilstrekkelige forholdsregler, som å informere foresatte om utfordringene med skadedyr og bekjempelsestiltak.

2 Bakgrunn

2.1 Formål med tilsynskampanjer

Ved tilsynskampanjer gjennomføres flere koordinerte tilsyn om samme tema innenfor en begrenset tidsperiode. Med det oppnås samlet sett en mer helhetlig vurdering av kvaliteten på områdene som revideres og det bidrar til at også virksomheter som ikke har vært omfattet av tilsyn får nytteverdi av kampanjen.

Tilsynskampanjer bidrar dessuten til mer enhetlig praksis og bedre kvalitet på tilsynene innenfor miljørettet helsevern.

Tilsynet skal gi oversikt over skadedyrutfordringer og bekjempelser, hvilke midler og metoder som benyttes ved bekjempelse av skadedyr og om bekjempelsen utføres fagmessig korrekt og effektivt. Rapporter og oppfølging skal bidra til bevisstgjøring og forbedring i skadedyrbransjen og blant oppdragsgivere.

2.2 Skadedyrbekjempelser i barnehager og skoler

Bekjempelse av skadedyr i eller nær innendørs miljøer er en viktig samfunnsoppgave. Det er viktig at det iverksettes forebyggende tiltak og bekjempelsestiltak når det er et skadedyrproblem i barnehager og skoler.

Ofte inngår pesticider i bekjempelse av skadedyr. Dette er stoffer som skal ta livet av skadedyrene. Mange pesticider er selv i små mengder farlige for mennesker, enten man utsettes for stoffet en gang eller gjentatte ganger. Barn og unge er mer sårbare enn voksne, både på grunn av sitt atferdsmønster og fysiologi. Barn har et høyere aktivitetsnivå og kommer oftere borti steder der pesticider kan være avsatt. Småbarn er spesielt utsatt på grunn av deres trang til å utforske nye steder ved krabbing på bakken og ved hyppig berøring og smaking på gjenstander. Dersom små barn får i seg pesticider, tåler de mindre av disse og har dårligere evne til å bryte ned og skille dem ut. Den store fysiologiske utviklingen hos barn kan også påvirkes i uheldig retning ved eksponering overfor giftstoffer. I tillegg er visse barn, f.eks. de med astma, hudsykdommer eller Downs syndrom, mer utsatte enn andre barn. Av forgiftningssaker som rapporteres til Giftinformasjonen, er det en stor overvekt av barn.

Barnehager og skoler har derfor høy prioritet ved tilsyn med bekjempelser av skadedyr.

Miljørettet helsevern i Oslo gjennomførte tilsvarende tilsynskampanje med skadedyrbekjempelser i skoler og barnehager i 2013.

2.3 Om tilsynet

Kommunen har rollen som tilsynsmyndighet for skadedyrbekjempelser og skal påse at disse gjennomføres i henhold til skadedyrforskriften. Tilsyn kan gjennomføres på ulike måter og i ulike situasjoner. I denne tilsynskampanjen er det tatt utgangspunkt i protokollene fra skadedyrbekjempelser. Skadedyrbekjemperen skal føre løpende protokoll over hvilke bekjempelsestiltak som iverksettes. Protokollene skal beskrive alle tiltak som gjennomføres, vurderinger og begrunnelser knyttet til valg av tiltak og metoder. Protokollene er innhentet fra oppdragsgivere, og tilsynet er således ikke varslet.

Bydelene og Helseetaten i Oslo kommune er delegert myndighet til å føre tilsyn jf. § 5-2 i forskrift om skadedyrbekjempelse. Bydelene har ført tilsyn med utvalgte bekjempelser i egen bydel og Helseetaten har koordinert tilsynskampanjen og sammenfattet resultatene i en tilsynsrapport til skadedyrfirmaer som har vært omfattet.

2.3.1 Regelverk

Det er særlig to forskrifter som setter de overordnede rammene for hvordan skadedyrbekjempelse kan utføres i barnehager og skoler. Disse er Forskrift om skadedyrbekjempelse, som er hjemlet i Smittevernloven og Folkehelseloven, og Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler, som er hjemlet i Folkehelseloven. Sistnevnte omhandler barn og elevers arbeidsmiljø, og har til formål å bidra til at barnehagene fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold samt forebygger sykdom og skade.

Skadedyrforskriften har som formål å forebygge at skadedyr overfører smittsomme sykdommer til mennesker eller blir årsak til sykdommer eller andre helseproblemer hos mennesker. Videre skal forskriften sikre at det ved skadedyrbekjempelse blir benyttet midler og metoder som ikke medfører helseskade eller miljøskadelige virkninger. Forskriften skal dessuten sikre at skadedyrbekjempelse blir foretatt av personer som kan utføre den fagmessig korrekt og effektivt.

Folkehelseinstituttet har publisert en egen veiledning om skadedyrbekjempelse i barnehager og skoler.

2.3.2 Gjennomføring

Det er innhentet dokumentunderlag fra bekjempelser gjennomført i 2021 i form av protokoller og serviceavtaler for skadedyrbekjempelser fra offentlige og private skole- og barnehageeiere i Oslo. Utvalget av bekjempelser det er ført tilsyn med er hovedsakelig basert på risiko, men også på fordeling av ulike typer bekjempelser. Således vil ikke resultatene i denne rapporten være representativt for bekjempelser det ikke er ført tilsyn med.

Tilsynet er hovedsakelig gjennomført ved granskning av protokoller, og det er etter behov innhentet opplysninger fra skadedyrbekjemper, bestiller, bekjempelsessted og det er i noen tilfeller gjennomført befaringer.

Vurderinger og funn er diskutert med Folkehelseinstituttet i regelmessige tilsynsmøter gjennom tilsynsperioden. Folkehelseinstituttet har også bidratt med opplæring i forkant av tilsynskampanjen.

Tilsynet har omfattet bestemmelsene i Skadedyrforskriftens kap. 3:

- Hvem som kan utføre skadedyrbekjempelse
- Bruk av bekjempelsesmidler
- Meldeplikt
- Nabovarsling
- Plikt til å føre protokoll, gi opplysninger og veiledning

Det er utarbeidet tilsynsrapporter basert på gjennomgangen av utvalgte bekjempelser til de skadedyrfirmaer dette har omfattet. Til hver tilsynsrapport følger et rapportskjema med vurderinger knyttet til den enkelte bekjempelse.

Rapportene omhandler avvik og merknader som vi har avdekket.

- Avvik defineres som mangel på oppfyllelse av myndighetenes krav.
- Merknad er forhold som ikke omfattes av definisjonen for avvik, men der vi mener det er et forbedringspotensial.

I tilsynsrapporten ble skadedyrfirma bedt om tilbakemelding med plan for korrigerende tiltak for påpekte avvik og med rimelige tidsfrister for gjennomføring. Det forventes at virksomhetene iverksetter overordnede og administrative tiltak som bidrar til å rette opp og forhindre påpekte avvik i hele sin virksomhet, og at det innarbeides og utøves internkontroll for å ivareta dette.

Det ble avholdt møte med skadedyrfirma som ønsket å diskutere konklusjoner og oppfølging.

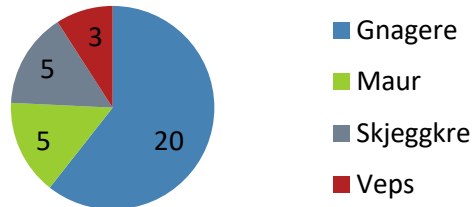
3 Funn og vurderinger

Dette kapittelet oppsummerer funn etter tilsyn med totalt 32 bekjempelser, hvorav 25 bekjempelser var i kommunale barnehager, fem i private barnehager og to i skoler.

Fordelingen har sammenheng med tilgang på protokoller sammen med bydelenes individuelle vurderinger av risiko og fordeling av ulike typer bekjempelser. Således vil ikke resultatene i denne rapporten være representativt for bekjempelser det ikke er ført tilsyn med.

Fordelingen kan også tyde på at en større andel barnehager enn skoler har utfordringer med skadedyr.

Av skadedyrutfordringer er det gnagere, maur, skjeggkre og veps som er representert i bekjempelsene, med en klar overvekt av bekjempelser mot gnagere (mus og rotter).

Fordeling av type skadedyr

Generell vurdering

Det er stor utvikling og forbedring i utøvelsen av skadedyrbekjempelser. Det utvikles stadig bedre og mer skånsomme metoder for bekjempelse av ulike skadedyr. Vårt inntrykk er at det i større grad benyttes giftfrie metoder og at gift benyttes mer selektivt og tryggere der bruk av gift er nødvendig.

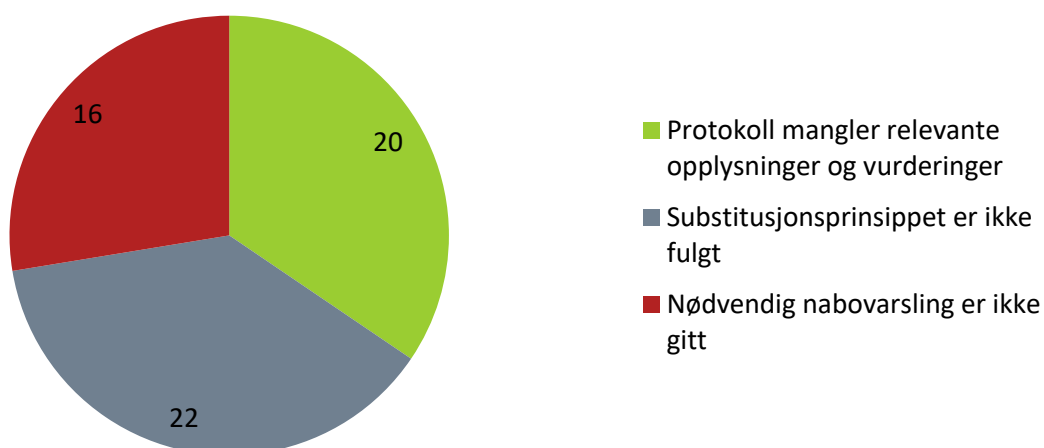
Gjennom dialogen med skadedyrvirksomhetene opplever vi at det er stort fokus på forbedringsarbeid med systematisk opplæring, metodebruk og internkontroll.

Selv om den generelle risikoen for helse- og miljø ved skadedyrbekjempelser i skoler og barnehager anses mindre nå enn tidligere, foregår det mye skadedyrbekjempelse særlig i barnehager. Tilsynet har avdekket at det f.eks. fortsatt benyttes gift i mange bekjempelser mot gnagere. Det er å anse som brudd på substitusjonsprinsippet når skadedyrproblemet som oftest vil kunne løses med fysiske og forebyggende tiltak i kombinasjon med feller.

Protokollføring har generelt et stort forbedringspotensial. Vår erfaring er at det ofte er gjort gode vurderinger og valg i planlegging og gjennomføring av en bekjempelse, men at det ikke fremkommer av protokollen. Særlig gjelder dette beskrivelse og vurdering av fysiske og forebyggende tiltak og begrunnelse for valg av metode. God protokollføring vil kunne bidra til bedre planleggingen og gjennomføringen av bekjempelsen, bevisstgjøring og erfaringsoverføring blant skadedyrbekjempere. Det vil også bidra til økt bevisstgjøring og medvirkning fra oppdragsgiver.

3.1 Avvik

Tilsynene avdekket til sammen 58 avvik fra forskrift om skadedyrbekjempelse ved 26 av 32 bekjempelser. Avvikene er knyttet til protokollføring, oppfyllelse av substitusjonsprinsippet og nabovarsling. Alle bekjempelser det ble ført tilsyn med er utført av godkjent skadedyrbekjemper.

Fordeling av avvik

3.1.1 Protokoller mangler relevante opplysninger og vurderinger

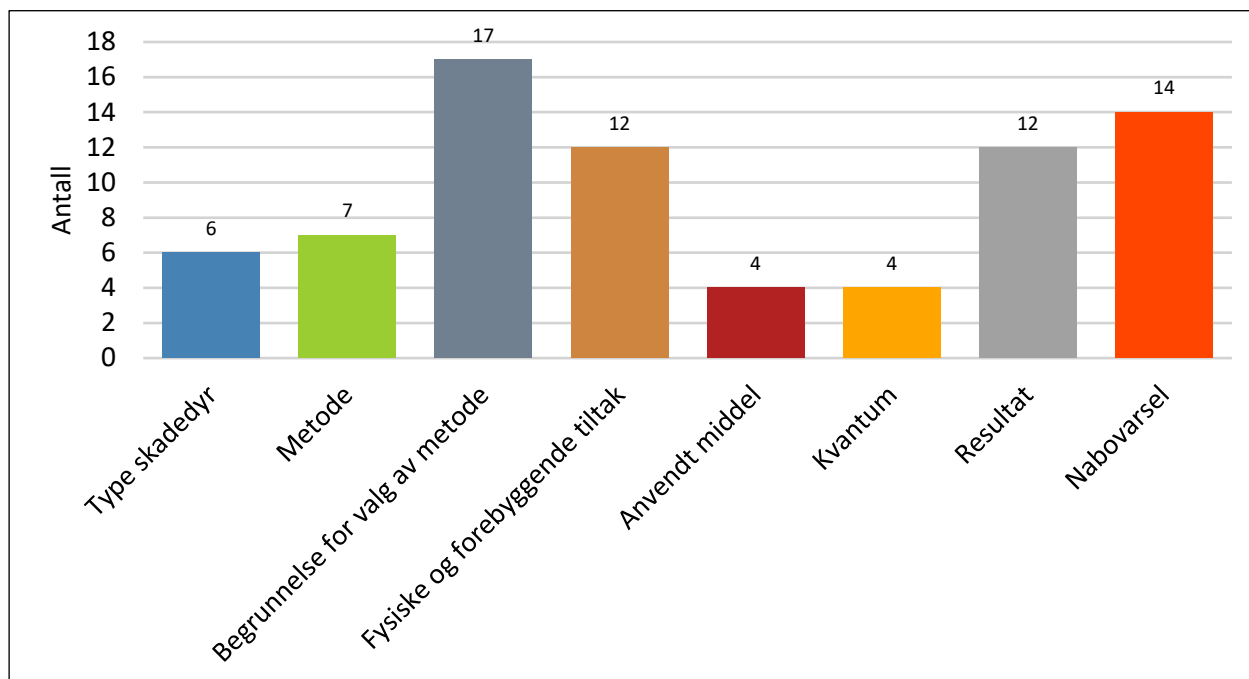
Avvik fra forskrift om skadedyrbekjempelse § 3-5 om plikt til å føre protokoll, gi opplysninger og veiledning.

Skadedyrbekjemperen skal føre løpende protokoll over hvilke bekjempelsestiltak som iverksettes. Av protokollen skal det fremgå følgende: Tidspunkt for tiltaket, sted, eier, oppdragsgiver, anvendt middel, kvantum, metode, resultat, hvilken type skadedyr, nabovarsel og eventuelle skader.

Observasjoner

Det er avdekket avvik på protokollføring ved 20 av 32 bekjempelser det er ført tilsyn med.

I 17 av protokollene er det mangelfulle vurderinger av utfordringsbildet, begrunnelse for valg av metode og vurdering av resultat. Ofte benyttes standardtekster som ikke viser hvilke vurderinger som er gjort knyttet til aktuell bekjempelse. Vurderinger og gjennomføringer av fysiske og forebyggende tiltak er mangelfullt beskrevet i 12 av protokollene. Protokoller mangler begrunnelse for når nabovarsling ikke er ansett som nødvendig. Det føres i liten grad løpende protokoll slik at historikken og tidligere vurderinger fremkommer.

Punkter som er mangelfullt beskrevet i protokoller

God praksis

Protokollene skal beskrive alle tiltak som gjennomføres, vurderinger og begrunnelser knyttet til valg av tiltak og metoder. Også tiltak som oppdragsgiver selv utfører forebyggende. En skal ut fra beskrivelser i protokollen kunne vurdere at substitusjonsprinsippet er fulgt. Fremfor å operere med standardtekster bør det heller innarbeides sjekkpunkter. Historikk og tidligere vurderinger og oppfølging som er relevant for det aktuelle besøket skal følge protokollene og anses nødvendig for å ivareta løpende protokollføring.

3.1.2 Substitusjonsprinsippet er ikke oppfylt

Avvik fra forskrift om skadedyrbekjempelse § 3-2 om bruk av bekjempelsesmiddel.

Den som skal foreta skadedyrbekjempelse plikter å bruke det middel og den metode som gir minst skadevirkninger for miljø og helse og som kan føre til ønsket resultat.

Observasjoner

Det er avdekket avvik der substitusjonsprinsippet ikke er oppfylt ved 22 av 32 bekjempelser det er ført tilsyn med.

Ved 24 av bekjempelsene er det benyttet pesticider. Ved 21 bekjempelser er det ikke fremkommet vurdering eller gjennomføring av forebyggende eller fysiske tiltak. Det er

eksempler på at pesticider benyttes som kontinuerlig behandling (forebyggende) og der aktivitet av skadedyr ikke tilsier behov for bekjempelse.

God praksis

I barnehager og skoler settes det ekstra krav til forsiktighet ved skadedyrbekjempelse fordi barn lettere kan komme i kontakt med bekjempelsesmidler og er generelt mer sårbare ved eksponering overfor pesticider enn voksne. Eksempelvis anses det sjelden nødvendig og det skal veldig gode grunner til for å benytte pesticider mot gnagere her. At det forekommer mus utendørs i en barnehage vil også ofte være naturlig og ikke å betrakte som et skadedyrproblem. Vurdering og gjennomføring av forebyggende og fysiske tiltak skal alltid gjennomføres før det eventuelt er aktuelt å benytte pesticider. Pesticider skal aldri benyttes forebyggende eller for å overvåke aktivitet av skadedyr.

3.1.3 Nødvendig nabovarsling er ikke gitt

Avvik fra forskrift om skadedyrbekjempelse § 3-4 om nabovarsel.

Enhver som skal foreta skadedyrbekjempelse skal varsle naboer og andre som kan bli berørt av skadedyrbekjempelsen. Disse skal bli orientert om når tiltaket skal gjennomføres, hvilket bekjempelsesmiddel som skal brukes og om faresignaler og forholdsregler som må tas. Nabovarsel kan utelates dersom dette anses åpenbart unødvendig eller ikke er praktisk gjennomførbart.

Observasjoner

Det er avdekket avvik vedrørende nabovarsel ved 16 av 32 bekjempelser det er ført tilsyn med. For en stor del handler dette om at det ikke er gitt tilstrekkelig informasjon til barnehagen/skolen. Mange barnehager er ikke kjent med pågående bekjempelse, faresignaler og forholdsregler som må tas. I andre tilfeller er det vurdert at varslingen er utilstrekkelig i forhold til at området også benyttes av nærmiljøet enten det foregår bekjempelse på eller i tilknytning til barnehagens uteoppholdsarealer.

God praksis

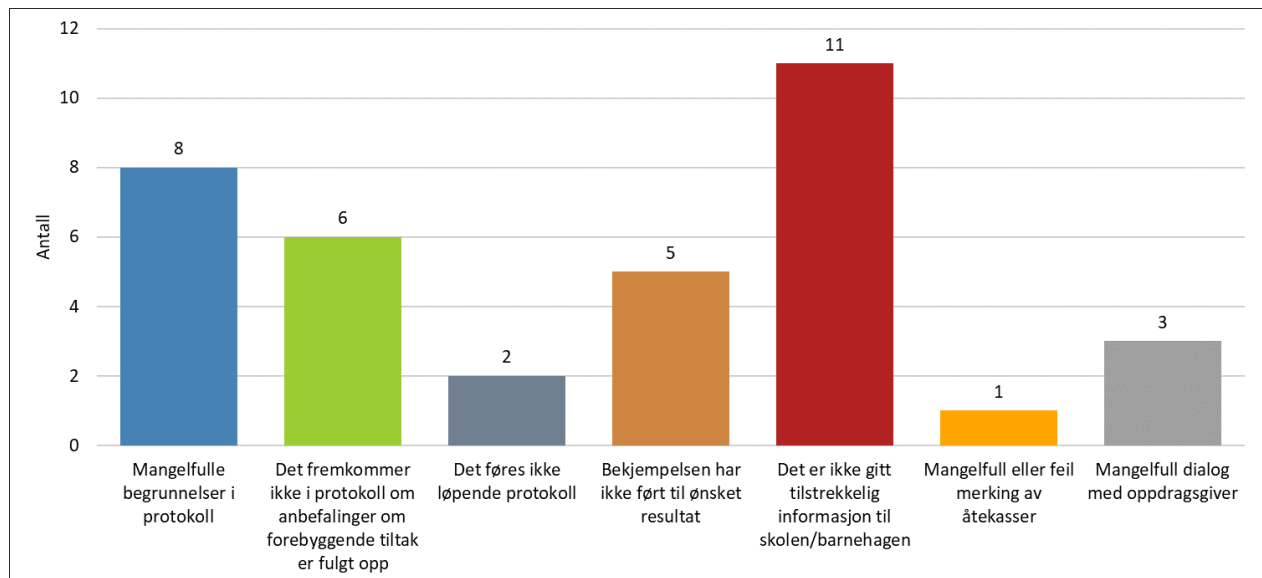
Det er skadedyrbekjemperes ansvar at de som kan bli berørt av skadedyrbekjempelsen varsles og informeres på en hensiktsmessig måte. Når nabovarsel kan utelates, skal det begrunnes i protokollen. Det er særlig viktig at barnehagen/skolen er nøye informert og at skadedyrbekjemper har dialog med barnehagen/skolen. Barnehagen/skolen har selv ansvar for å videreformidle nødvendig informasjon til foresatte til barna som har tilhold her. Mindre barn er ikke selv i stand til å forstå merking og informasjonsskilt. Uteområder i tilknytning til en

barnehage benyttes ofte av naboer i nærmiljøet utenfor barnehagens åpningstid. Informasjon ved skilting, oppslag eller lignende anses da nødvendig.

3.2 Anmerkninger

Anmerkninger er påpekt i rapportskjema for den enkelte bekjempelse. Rapportskjemaene er vedlagt tilsynsrapporten til skadedyrfirmaene. Merknader er forhold som i seg selv ikke har gitt grunnlag for å anses som avvik, men der vi mener det er et forbedringspotensial.

Anmerkninger som er påpekt støtter i stor grad opp under de vurderinger som er lagt til grunn for avvik nevnt over.

Påpekte anmerkninger

4 Bestiller kompetanse

Bestillere av skadedyrbekjempelser kan sette premisser for bekjempelsen og bidra til at den gjennomføres skånsomt og effektivt.

Bestillere bør være kritisk til metoder som innebærer bruk av gift og prioritere giftfrie metoder foran pris. Vi ser at bekjempelsestiltak i mange tilfeller ikke står i forhold til utfordringen med skadedyr. Miljørettet helsevern i kommunen kan benyttes til rådgiving i slike vurderinger. Det bør være en avtalt plan med mål for bekjempelsen. Serviceavtaler bør evalueres regelmessig.

Fysiske og forebyggende tiltak er som regel alltid en viktig del av en effektiv skadedyrbekjempelse. Viktig at fysiske og forebyggende tiltak som anbefales av skadedyrbekjemper følges opp og at det er god dialog mellom skadedyrbekjemper, bestiller og skole/barnehage. Funn fra tilsynskampanjen tyder på at denne dialogen ofte ikke er tilstrekkelig. Særlig viktig er det at skolen/barnehagen er kjent med bekjempelsestiltak slik at nødvendige forholdsregler tas og at brukere kan bidra forebyggende.

Skolen/barnehagen har et ansvar for informasjon til foresatte gjennom bestemmelsen om informasjonsplikt i forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. Tilsynet viser at dette i liten grad gjøres. Det bør avklares i hvilke tilfeller informasjon om skadedyrbekjempelser bør gis til foresatte. Vi anbefaler at bruk av kjemiske bekjempelsesmidler i skoler og barnehager alltid bør videreformidles til foresatte evt. elever. Dette forutsetter at virksomheten får nødvendig informasjon om bekjempelsen.

Skoler og barnehager bør utpeke en skadedyrkontakt på stedet som har ansvar for å ha dialog med bekjemper og bestiller angående oppfølging av forebyggende tiltak, konsekvenser og forholdsregler som følger av bekjempelsen.

